

Розділ 2

ОСОБЛИВОСТІ ТА МЕТОДИ ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКУ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.92

В.В. Карпенко

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ ТВОРЧОСТІ

У статті аналізуються методи та способи стимуляції творчості в різних сферах людської діяльності. Визначаються їхні особливості та структура. Пропонуються рекомендації щодо вдосконалення існуючих та розробок нових методів.

Ключові слова: *творчість, креативність, стратегії мислення, творче мислення, стимуляція творчості, евристика, інтуїція.*

У всі часи розвитку цивілізації були помітними люди, здатні до нових способів поведінки, взаємодії з людьми, нових прийомів та методів управління і гармонізації цих взаємодій, нових знань, нових ідей, нових матеріальних цінностей. Все це дозволяло та дозволяє суспільству, матеріальним його складникам змінюватись та розвиватися (хоча і не завжди прогресивно). І перед кожною суспільною формацією, кожною країною, кожним режимом, що керує нею, стоїть завдання щодо підготовки таких людей, яких ми називаємо творчими.

Крім суспільного замовлення на обов'язкову присутність, тобто «популяцію» творчих людей серед «звичайних» громадян, спостерігається величезний ріст інформації, яку людина має переробити в ситуації дефіциту часу та наявності різних бар'єрів в її виробничій діяльності та в побуті. Від того, наскільки той чи інший громадянин, працівник успішно долає

проблеми творчого характеру та перешкоди, залежить благополуччя всього суспільства.

Тому ми сьогодні маємо, як вказує академік В.О. Моляко, наявність чіткого замовлення суспільства не тільки на присутність творчих людей, але й на дослідження феномену творчості. І саме ідея необхідності розробок у сфері психології творчості, тобто навчання творчості, стимулювання творчої активності, виходить на передній план вітчизняної психологічної науки та практики [16, с. 371].

Проблема стимуляції творчої діяльності привертає до себе особливу увагу вже досить довго. У XII–XIII ст. Р. Лулій розробив метод пізнання за допомогою логічних операцій і винайшов першу логічну машину, основна ідея якої полягала у символічному позначенні різних понять і їх послідовній комбінації з метою отримання нових знань. Т. Лейбніц, відомий німецький філософ та математик, вважав, що потрібно звести всі поняття до деяких елементарних понять, які б утворили абетку людських думок та замінили звичні роздуми оперуванням знаками. Таким же чином Т. Лейбніц пропонував вирішувати і творчі задачі [6].

Фундаментальною працею з методики навчання творчості є книга математика та філософа Б. Больцано (1781–1848) «Науковедення», в якій автор виклав методику винахідництва, зокрема спеціальні правила вирішення творчих задач: знаходження цілеспрямованих задач, виявлення уявлень, що з'явилися у підсвідомості, оцінка їхньої реальності, об'єму, а також логічні операції та прийоми мислення [4].

Всі наведені вище дослідження тією чи іншою мірою сприяли розвитку та виявленню різних прийомів та методів розвитку творчості. Але перші ефективні методи активізації творчого процесу почали з'являтися лише в кінці 20-х років XX століття. До них можна віднести: метод фокальних об'єктів, запропонований німецьким професором В. Кунце та вдосконалений в 50-х роках американським вченим Ч. Келтгінгом; мозковий штурм, запропонований в 1941 році А. Осборном; морфологіч-

ний аналіз, розроблений в 1942 році швейцарцем Ф. Цвіккі; синектика, запропонована американським ученим У.Дж. Гордоном у 1952 році та інші. Також пошуком методів стимуляції творчості займалися американський вчений Д. Пойа, французький математик Ж. Адамар, вчений із США Едвард де Боно [5].

Ці методи достатньо успішно використовуються на практиці, їх вивчають на різних спеціальних курсах, вони дають результати кожен у своєму напрямку, інтенсифікуючи розгляд варіантів, дозволяючи отримати велику кількість ідей за одиницю часу, але фактично вони є за своєю суттю традиційним методом спроб та помилок, який рідко або випадково призводить до яскравих творчих рішень.

Тому метою статті є розширення знань про можливості психологічних методів і способів стимуляції творчості у світлі сучасних вимог суспільства й розвитку науки щодо систем стимуляції креативності.

Найбільш відомими дослідниками психології творчості та її розвитку можна вважати Р. Сімсона, Дж. Гілфорда, К. Тейлора, Е. Торренса, С. Медніка, Е. де Боно, А.Н. Лука, О.М. Матюшкіна, Ф. Баррона, Т. Любарта, Я.О. Пономарьова, В.О. Моляко, Д.Б. Богоявленську, В.Н. Пушкіна, А.В. Брушлінського, М.Т. Ярошевського, В.А. Роменця, О.В. Морозова та інших.

Проаналізувавши теоретичні та емпіричні дослідження цих авторів та незважаючи на різноманітність підходів і трактовок щодо розуміння творчості, більшістю дослідників поняття *творчість* (синонім – креативність) визначається як адаптивна здатність до перетворення досвіду, створення продукту, який має різний рівень новизни, оригінальності, нестандартності і при цьому відповідає контексту, у якому він знаходиться [14; 16; 19]. Також це здатність вийти за рамки даної ситуації та поставити власну ціль [16; 19], яка в першу чергу залежить від особливого індивідуального поєднання когнітивних, конативних, емоційних складових особистості та факторів середовища [3; 14].

Творчість проявляється та існує у мисленнєвій діяльності, яка є процесом розв'язання задач, що характеризується усвідомленими та неусвідомленими (інтуїтивними) компонентами [14; 16; 19; 23]. Ця діяльність підпорядковується мисленнєвим стратегіям, які охоплюють всю структуру процесу вирішення та виступають як готовність (установка) до виконання дії певним чином [16; 24].

Творча діяльність із розв'язання задач має свої етапи: розуміння умови задач; формування гіпотези; попереднє вирішення та перевірка гіпотези [16]. У процесі здійснення творчої діяльності відслідковується стійкий взаємозв'язок між креативністю та цілісністю або «холістичністю» сприймання, яка пояснюється мозковими механізмами, серед котрих одним із найважливіших вважається домінування правопівкульового функціонування [18]. Одиницею аналізу творчості є інтелектуальна активність, яка являє собою інтегративне поєднання розумових та мотиваційних факторів [3].

Опираючись саме на ці базові положення психології творчості, ми зможемо здійснити аналіз деяких вискоєфективних методів її стимуляції, зробивши спробу досягти поставленої мети нашого дослідження. Під методом стимуляції (за Т. Котарбінським) або системою поведінки розуміється спосіб складних дій, який полягає у певному доборі та розміщенні їх складових частин, причому цей спосіб є розпланованим та придатним до багаторазового використання [12, с. 47].

У 1941 році А. Осборн [25] першим запропонував метод мозкового штурму як способу стимулювання творчого мислення людини. Цей метод передбачає створення певної групи людей, які, висловлюючи різні ідеї та критично обговорюючи їх, не виносять остаточної оцінки. Вважається, що у вільній обстановці виникає ефект «пінг-понга» ідей серед учасників групи, та розгальмована уява підказує їм нові думки. Чисельність групи – до дванадцяти людей, один з них – секретар, що записує всі зауваження та пропозиції. Коли обговорення закінчується, то людина,

яка є уповноваженою прийняти рішення, продивляється записи секретаря та визначає, що із них може бути використано на практиці. Основними правилами методу мозкового штурму є: 1) підтримання будь-яких ідей, незалежно від їхньої якості та подальшого розвитку; модифікація та комбінація раніше висловлених ідей; 2) не допускається будь-яка критика під час самого процесу висунення ідей; конструктивна критика переноситься на більш пізній період.

Ще одним із групових способів стимуляції вирішення проблеми є синектика. Її сутність полягає в колективному дослідженні фонові інформації, розкладанні проблеми на складові елементи та пошуку рішення на основі власних аналогій. Автор цього методу У. Гордон визначає синектику як поєднання разом різних та на перший погляд незначних елементів [6].

Синектичний спосіб включає також одне із положень мозкового штурму – починати роботу відразу із висловлення ідей щодо вирішення проблеми. Тут спочатку детально досліджують визначення самої задачі, а потім намагаються творчо розв'язати її. При цьому використовують чотири механізми, метафоричні за характером, чотири види аналогій: 1) особистісна; 2) пряма; 3) символічна; 4) фантастична.

Тут передбачається перевірка творчих ідей та їхнє конструктивне використання. У. Гордон вважає, що група учасників синектики здатна спрямувати за декілька годин ментальну активність її членів так, як одній людині не вдається і за декілька місяців. Разом з тим, учасники групи можуть також багаторазово підвищити свій власний творчий потенціал та зробити суттєвий внесок у колективну діяльність.

Розроблена та вперше представлена у 1956 році Т.С. Альтшулером теорія вирішення винахідницьких задач (мовою оригіналу – ТРІЗ), спрямована на практичне застосування при підготовці конструкторів, винахідників та спеціалістів інших професій [1]. ТРІЗ створювалась, щоб замінити інтуїтивні «ососяння», що приводять талановитих інженерів та вчених до видатних

винаходів та відкриттів, такою стратегією мислення, яка б дозволила добре підготовленому спеціалісту отримувати такі ж результати.

Структуру ТРІЗ можна розділити на 2 частини:

- 1) методи вирішення технічних проблем;
- 2) методи розвитку творчих якостей, в першу чергу – уяви.

Завдання ТРІЗ – навчання вирішенню винахідницьких завдань та формування винахідницького мислення. При цьому основний акцент роблять на можливостях ТРІЗ як методології формування творчого мислення.

М.І. Меєрович, Л.І. Шрагіна, розвиваючи та доповнюючи метод ТРІЗ для більш широкої сфери людської діяльності, ніж винахідництво, пропонують разом із вирішенням спеціальних технічних задач стимулювати творчу уяву за допомогою ігрових прийомів та ситуацій, фантазування, погляду зі сторони, роботи з науково-фантастичною літературою тощо [15].

Розроблена авторами методика являє собою комплекс, який включає в себе дві цілісні системи вправ для тренування навичок, що проявляються в особливостях мислення творчої особистості:

1) розвиток творчого інтелекту: основна частина вправ виконується як вирішення проблеми за чіткою та жорсткою програмою (алгоритмом) на всіх етапах рішення;

2) розвиток творчої уяви: більшість цих вправ також виконуються за спеціальними алгоритмами [15].

Одним із продуктивних методів стимуляції творчого мислення є «евристика для винахідників», автором якої є Г.О. Буш [6]. Дослідник вважає евристику наукою про творче мислення, яка вивчає закономірності процесу винаходів та розробляє принципи і методи технічної творчості [7].

Запропонований Г.О. Бушем підхід щодо стимуляції пошуку нових ідей передбачає використання евристичних постулатів (їх тридцять), що є вихідними положеннями (аксіомами)

теорії винахідництва, і орієнтація на які дозволить визначити нормативи творчого мислення [7, с. 20].

Для розвитку творчого мислення пропонується використовувати різні евристичні діалоги для застосування їх під час індивідуального та колективного пошуку нових ідей. Крім того, автор вважає, що продуктивним було б використання як стимулятора креативності у вигляді традиційних усвідомлено-логічних евристичних прийомів (до яких він відносить морфологічний підхід, тобто аналіз внутрішньої структури предметів та явищ з їх елементами, зв'язками, змінами та конструкціями), так і залучення стратегії гірлянд асоціацій, які належать до інтуїтивно-практичних типів евристики. Основним у цьому евристичному методі стимуляції творчого мислення є те, що використання усвідомлено-логічних прийомів є дуже ефективним, але найбільш оригінальних результатів можна досягти прийомами інтуїтивно-практичного пошуку [6, с. 61].

До наступної групи тренінгів, які показали свою ефективність у стимуляції творчості, можна віднести такі, що базуються на ідеях гуманістичної психології і об'єднуються під загальною назвою «особистісно центровані методи». Їхнє теоретичне підґрунтя міститься у роботах представників гуманістичної психології А. Маслоу, К. Роджерса, Е. Фромма та в змісті і структурі відповідних психотерапевтичних практик (тілесно орієнтована терапія, психодрама, арт-терапія та інші) [20].

Базовим у цих психопрактиках є наступне положення К. Роджерса: в процесі організації розкриття творчих можливостей людини необхідною є стимуляція емоційних, експресивних станів (переживання горя, гніву, болі, страху, радості, натхнення), які є «тунелем» до саморозуміння та цілісності, джерелом енергії та несвідомого у психіці [21].

До прийомів, які використовуються у форматі зазначених вище напрямків стимуляції творчих можливостей людини, можна віднести ті, які спрямовані на зняття високих бар'єрів самоконтролю, стереотипів поведінки, «м'язової броні». До них

можуть належати художні ремесла, вокал, музика, медитації, стимуляція наочно-образної уяви, м'язові релаксації, емоційне переключення, аутогенне занурення, спеціальні дихальні вправи, прийняття «енергетично заряджених», заземлених, врівноважених поз, спеціальний масаж, вправи на вільний, усвідомлений, асоціативний рух, танці, пантоміма, колективні ігри, йога, техніки НЛП та інші [11; 22].

Також доповнює та вдало поєднує описані вище положення тренінг креативності та розвитку творчих здібностей, що здійснюється за допомогою використання маски, розроблений та впроваджений у практику підготовки артистів Н.В. Рождественською та О.В. Толшиним [22].

Зміст тренінгу полягає в тому, що його учасники вдягають послідовно різні маски (нейтральні, характерні, клоунські та інші) та індивідуально або колективно виконують спеціально розроблені авторами завдання.

Наприклад, знайти пластичний еквівалент кольору, прийняти різні соціальні ролі (професор, продавець, солдат, злочинець та інші), показати певний емоційний стан (гнів, радість, любов, страх та інші). Також учасники тренінгу за допомогою виразу обличчя самі створюють маски та «одягають» їх своєму партнеру по заняттю, також руками «ліплять» його вираз обличчя, позу тіла; досліджують та контролюють різні частини свого тіла.

Автори цього тренінгу, на основі великої практики його використання, вважають, що маска є засобом розвитку творчих здібностей. Робота у масці – це перебудова способу мислення, постійна імпровізація, в процесі якої пробуджуються та стають важливими невербальні компоненти поведінки. Експресивність породжує нові властивості індивідуальності, нову інформацію про себе [22, с. 260].

Цікавим та продуктивним напрямком в організації та побудові тренінгових програм навчання та стимуляції креативності є розробка польського вченого А. Горальського [9].

Він пропонує включити в структуру тренінгу творчості, який, на його думку, має бути обов'язково груповим, такі етапи:

- 1) знайомство учасників тренінгу;
- 2) утворення групи;
- 3) спостереження явищ природи, світу;
- 4) спроби діяти інакше, ніж прийнято;
- 5) створення нового;
- 6) розвиток інтуїції;
- 7) вдосконалення мови як засобу проникнення у дійсність;
- 8) подолання відсутності способів розв'язання;
- 9) засвоєння моральних цінностей;
- 10) створення алгоритму творчої дії.

Проходження цих етапів здійснюють за допомогою виконання спеціально підібраних психологічних вправ та технік: вправи на уявлення образів та подій; техніки комунікації; рухливі ігри; вправи-задачі на вирішення проблемних питань; уявлення та переживання різних фізичних станів; вправи на закінчення речень та оповідань; написання сценаріїв різних життєвих подій; надання звичайним предметам, явищам, подіям, словам інших функцій та значень; проведення дискусій та диспутів; вправи на просторове мислення (малювання, креслення різних фігур, ліній тощо); тренування відчуттів та сприйняття простору, часу, форми; уявлення музичних творів та повторне створення і відкриття уже існуючих методів та механізмів.

Особливий інтерес викликає, на наш погляд, система КАРУС – одна з найбільш «струнких», алгоритмізованих, стандартизованих, універсальних та синтетичних, яку розробив та впровадив у практику навчання та стимуляції творчості, зокрема конструкторської, академік В.О. Моляко [16].

КАРУС включає в себе комбінування, аналогізування, реконструювання, універсалізацію, випадкові підстановки, тобто основні стратегії, якими можна охарактеризувати діяльність конструктора [16].

Ця система використовується в різних варіантах як для індивідуальної, так і для колективної роботи. В найбільш сти-слому вигляді система КАРУС включає: вступні інструкції та вихідні положення; інструкції та задачі з комбінування, по-шуку аналогів, реконструювання, стратегії випадкових під-становок технічних елементів. Крім того, система включає де-які різновиди та фрагменти інших методів, наприклад, проду-кування ідей (мозковий штурм, конференція ідей), а також перетинається із деякими з них (наприклад, пошуки аналогів із синектикою).

Система КАРУС може бути використана у повному обсязі або фрагментарно. Важливими психологічними характери-стиками цієї системи також є її орієнтація на тренінг в умовах ускладнень: часових; несподіваних заборон; нестачі або перена-сиченості інформацією в умовах завдань; наявності задач, які не мають розв'язань тощо. Дуже важливим є те, що запропонована В.О. Моляко система є засобом постійного навчання, а не тільки одноразовою стимуляцією.

Таким чином, пошук спеціально організованих методів і способів стимуляції творчості триває протягом усіх періодів роз-витку людської цивілізації та входить до кола інтересів пред-ставників різних професій і напрямків науки: філософів, мате-матиків, психологів, медиків, психотерапевтів, інженерів, акто-рів, педагогів та ін.

У цьому різноплановому пошуку можна відслідкувати чі-тке домінування методів стимуляції технічної творчості, які ха-рактеризуються високим рівнем алгоритмізованості проведення, універсальністю й чіткою спрямованістю на розвиток творчого мислення у сфері винахідництва та раціоналізаторства. Методи стимулювання творчості в інших сферах діяльності спрямовані або на колективне обговорення проблем з метою пошуку їх ори-гінального вирішення, або на розвиток невербальних артистич-них здібностей представників так званих творчих професій – артистів, художників, музикантів.

Окремо зазначимо, що були зроблені спроби створення універсальних тренінгів творчості. Але вони більше спрямовані на групові форми роботи та уподібнені до тренінгів комунікативності.

Усі проаналізовані нами підходи об'єднують, на наш погляд, наступне:

- домінування в них вузькопрофесійної спрямованості;
- стимуляція інтуїції, уяви, фантазії відбувається лише тенденційно або як нерегламентовані, фрагментарні складові методів стимулювання технічної творчості;
- практична відсутність схеми адаптації методу до індивідуально-психологічних особливостей учасників стимуляції;
- відсутність інструментів діагностики рівня підвищення креативності за результатами стимуляції.

З метою створення нових та вдосконалення існуючих засобів стимулювання необхідно дотримуватися певних рекомендацій. По-перше, методи стимуляції повинні передбачати включення в їх структуру та зміст психологічних технік та прийомів довготривалої фіксації сформованих під час занять нових творчих навичок. По-друге, психологічні засоби зниження контролю свідомості, які можна про стимулювати за допомогою медитативних прийомів, фантазування, візуалізації та іншого, мають бути в структурі методів стимуляції творчості як способи стимуляції несвідомого, інтуїтивного компонента творчості; вони повинні передувати етапам розвитку когнітивних, логічних складових креативності. По-третє, обов'язковою, на наш погляд, умовою ефективності методу розвитку креативності має бути врахування в його змісті індивідуально-психологічних, вікових та гендерних особливостей учасників занять, а також можливість як групових, так і індивідуальних форм проведення занять. По-четверте, формуванню нових творчих навичок має передувати діагностика актуального стану розвитку креативних здібностей учасників творчих занять. Після завершення роботи зі стимуляції креативності варто проводити діагностику результатів впливу методу щодо її

змін. До складу діагностичних методик варто включити, крім спеціальних тестів для вимірювання креативності (зокрема, тестів розвитку творчого мислення), дослідження когнітивних, конативних, емоційних та психодинамічних характеристик. Перспективним та корисним науковим пошуком, на наш погляд, є розширення сфери використання психологічних розробок щодо методів підвищення креативності на інші сфери діяльності людини, зокрема на юридичну та правоохоронну.

1. Альтшуллер Г.С. Найти идею. Введение в теорию решения изобретательских задач / Г.С. Альтшуллер. – Новосибирск: Наука, 1991. – 224 с.

2. Бирюков Б.В. Жар холодных чисел и пафос бесстрастной логики / Б.В. Бирюков, В.Н. Тростников. – М.: Знание, 1977. – С. 37.

3. Богоявленская Д.Б. Теоретико-методологические основы психологии творчества / Д.Б. Богоявленская // Актуальні проблеми психології. Проблеми психології творчості: зб. наук. праць / за ред. В.О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. I. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 39–47.

4. Больцано Б. Учение о науке (Избранное) / Бернард Больцано; пер. с нем. Б.И. Федорова. – СПб.: Наука, 2003. – 518 с.

5. Боно Э. Развитие мышления: три пятидневных курса; пер. с англ. / Э. Боно. – Мн.: Попурри, 1997. – 128 с.

6. Буш Г.О. Основы эвристики для изобретателей / Г.О. Буш. – Рига: Знание, 1977. – 96 с. (I часть).

7. Буш Г.О. Основы эвристики для изобретателей / Г.О. Буш. – Рига: Знание, 1977. – 68 с. (II часть).

8. Вайнцванг П. Десять заповедей творческой личности: пер. с англ. / П. Вайнцванг. – М.: Прогресс, 1990. – 191 с.

9. Горальський А. Правила тренінгу творчості: методичний посібник / А. Горальський. – Львів: ВНТЛ, 1998. – 52 с.

10. Джонс Дж.К. Методы проектирования: пер. с англ. / Дж.К. Джонс. – 2-е изд., доп. – М.: Мир, 1986. – 326 с.

11. Ковалёв С.В. Исцеление с помощью НЛП. Нейролингвистическое программирование психосоматических исцелений / С.В. Ковалёв. – М.: Профит Стайл, 2006. – 544 с.

12. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / Т. Котарбинский. – М.: Экономика, 1975. – 272 с.

13. Лоуэн А. Удовольствие. Творческий подход к жизни / А. Лоуэн. – М.: Психотерапия, 2008. – 304 с.
14. Любарг Т. Психология креативности: пер. с фр. / Т. Любарг, К. Муширу и др. – М.: Когито-Центр, 2009. – 215 с.
15. Меерович М.И. Технология творческого мышления: практическое пособие / М.И. Меерович, Л.И. Шрагина. – Мн.: Харвест; М.: АСТ, 2000. – 432 с. (Библиотека практической психологии).
16. Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В.А. Моляко. – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
17. Морено Дж. Театр спонтанности / Дж. Морено; пер. с англ.; авт. вступ. ст. Б.И. Хасан. – Красноярск: Фонд ментального здоровья, 1993. – 125 с.
18. Морозов А.В. К проблеме понятия, структуры и содержания феномена креативности / А.В. Морозов // Актуальні проблеми психології. Проблеми психології творчості: зб. наук. праць / за ред. В.О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. I. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 47–57.
19. Пономарёв Я.А. Психология творчества / Я.А. Пономарёв. – М.: Наука, 1976. – 304 с.
20. Психотерапия: учебник; под ред. Б.В. Карвасарского. – 3-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2007. – 960 с.
21. Роджерс Н. Творчество как усиление себя / Н. Роджерс // Вопросы психологии. – 1993. – № 3. – С. 165–172.
22. Рождественская Н.В. Креативность: пути развития и тренинги / Н.В. Рождественская, А.В. Толшин. – СПб.: Речь, 2006. – 320 с.
23. Роменец В.А. Психология творчості: навч. посібник / В.А. Роменец. – 2-ге вид., доп. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
24. Узнадзе Д.Н. Теория установки / Д.Н. Узнадзе. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», 1997. – 448 с.
25. Osborne Alex F. Applied Imagination: Principles and Procedures of Creative Problem-Solving / Alex F. Osborne. – New York, Scribner, 1963. – 421 p.

Карпенко В.В. Психологические средства стимулирования творчества.

В статье анализируются методы и способы стимуляции творчества в разных сферах человеческой деятельности. Определяются их особенности и структура. Предлагаются рекомендации относительно усовершенствования существующих и разработки новых методов.

Ключевые слова: *творчество, креативность, структура креативности, стратегии мышления, творческое мышление, стимуляция творчества, метод стимуляции, эвристика, интуиция, изобретательство.*

Karpenko V.V. Psychological instruments of creativity stimulation.

The article analyses methods and ways of the stimulation of creativity in different spheres of human activity. Their peculiarities and structures are defined. Recommendations as to improvement of existing and development of new methods are proposed in the article.

Key words: *creativity, strategy of thinking, creative thinking, stimulation of creativity, heuristics, intuition.*

УДК 177.3:343.352

К.В. Мінчук

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПОТВОРЕНОГО ВЧИНКУ (КОРУПЦІЇ) У ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИНАХ

Стаття розкриває психологічні аспекти формування спотвореного вчинку у вигляді корупції. У сучасному суспільстві існує явище спотвореного вчинку у вигляді підкупу – корупції. Свідомістю громадян воно сприймається нормально, органічно, природно, що свідчить про відсутність критичного ставлення до цієї дії на рівні повсякденних взаємин.

Ключові слова: *корупція, спокуса, обман, протистояння, морально-психологічний аспект, суб'єкт корупції.*

В умовах недостатньо розвинених демократичних традицій, низького рівня політико-правової і моральної культури суспільства й особистості, недосконалості законодавства, неефективної діяльності владних інститутів, труднощів перехідного етапу розвитку країни, пов'язаного зі зміною форм власності